

Aliona SOBOL
Universitatea de Stat din Moldova
(Chișinău)

ECHIVALENTE ROMÂNEȘTI
ALE VERBELOR ASPECTUALE DIN
LIMBA RUSĂ DERIVATE
CU PREFIXUL *om-*

Romanian equivalents of Russian aspectual verbs formed with the prefix *om-*

Abstract: The Russian prefix *-om* is rarely aspect-oriented, most of the time, contributing to revealing a certain meaning. Due to the polysemy of the prefix *-om*, the prefixed verbs formed with it have various meanings. The derivatives have different values, which belong to several types of Aktionsart: finite, oriented, attenuating, inchoative and intensive, the finite is more frequently attested. The Romanian translated equivalents of the Russian verbs, derived with the prefix *-om*, include, most of the time, aspect verbs, adverbs (of place, of manner, of quantity), adverbial expressions (of manner, of place, of frequency, of quantity), sometimes verbs formed with the prefixes (re-, răs-, trans-) etc. From structural point of view, these equivalents comprise 14 patterns, eight of which have two-member formulas, four – three-member formulas and one –one-member and multi-member formulas.

Keywords: Aktionsart category, Romanian equivalent, Russian, prefix, prefixed verb.

Rezumat: Prefixul *om-* din limba rusă rareori este pur aspectual, de cele mai multe ori, contribuind la dezvăluirea unui anumit sens. Datorită polisemantismului prefixului *om-*, verbele prefixale, formate cu acesta, au diverse semnificații. Derivatele obținute comportă diferite valori, care se înscriu în câteva tipuri de Aktionsart: finitiv, orientat, atenuativ, incoativ și intensiv, atestându-se mai frecvent cel finitiv.

Echivalentele românești ale verbelor din limba rusă, derivate cu prefixul *om-*, includ, de cele mai multe ori, verbe aspectuale, adverbe (de loc, de mod, cantitative), locuțiuni adverbiale (de mod, de loc, de frecvență, cantitative), uneori – verbe formate cu prefixe (re-, răs-, trans-) etc. Din punct de vedere structural, aceste echivalente denotă 14 modele, dintre care opt au formule bimembre, patru – trimembre și câte unul – monomembră și polimembră.

Cuvinte-cheie: categoria Aktionsart, echivalent românesc, limba rusă, prefix, verb prefixal.

Prefixele, de obicei, determină acțiunea exprimată de verbul la care sunt atașate din diverse perspective: spațială, temporală, cantitativă, calitativă etc. sau pot să modifice complet sensul verbului. În articolul de față examinăm verbe derivate cu prefixe ce nu le schimbă totalmente semnificația, ci doar contribuie la reliefaarea modului de realizare a acțiunii redade de lexemul verbal, desemnând astfel variate tipuri de Aktionsart.

S. Agrell definește Aktionsartul, ce face parte din categoria funcțional-semantică a aspectualității, drept „funcții semantice ale verbelor prefixale, ale unor verbe neprefixale, ale construcțiilor sufixale, care precizează cum se desfășoară acțiunea, denotă felul de realizare a ei” (p. 36). Totodată, lingvistul deosebește două tipuri de prefixe: 1. ce atribuie verbelor un conținut absolut nou; 2. ce nu modifică sensul lexemului verbal. Cea de a doua categorie include prefixe: a. ce schimbă doar aspectul; b. ce precizează cum se desfășoară acțiunea, indică modul de realizare a ei. Prin urmare, în limbile de origine slavă prefixele au două valori: lexicală și gramaticală, implicând cele două funcții: derivațională și de perfectivare (de schimbare a categoriei gramaticale a aspectului verbal imperfectiv/perfectiv).

Procedeul prefixării în limba română, în comparație cu limba rusă, nu este la fel de frecvent. Explicația ar fi numărul mai mic de prefixe și valorile limitate ale acestora. Totuși, în ultimele decenii, lingviștii remarcă o creștere cantitativă a lexemelor prefixale „mai ales în limbajele cultivate sau specializate și în presă” (Bidu-Vrănceanu, p. 378).

Datorită caracterului analitico-sintetic al limbii române, în majoritatea cazurilor, unui verb prefixal din limba rusă îi corespund în limba română mai multe lexeme. După cum relevă Al. Zacordoneț, „Această pluralitate de vocabule românești ce se opune frecvent unui singur cuvânt rusec are mai multe cauze. Cauza cea mai evidentă este prezența prefixului la cuvintele respective rusești, mai exact utilizarea pe scară largă a prefixării în limba rusă.” (p. 23-24).

Analiza lexico-gramaticală a echivalentelor românești ale verbelor prefixale din limba rusă dovedește că, de obicei, în componența acestora intră: substantive, adjective pronominale nehotărâte, verbe aspectuale, locuțiuni verbale, adverbe de mod, de timp, cantitative (la toate gradele de comparație), locuțiuni adverbiale (de mod, de durată, de loc), uneori – pronume nehotărâte la diverse cazuri (nominativ, dativ, acuzativ), semiadverbe, gerunzii, supine, participii substantivizate, prepoziții simple sau compuse, sintagme, subordonate (completive și de timp), expresii etc.

Referindu-se la prefixarea verbală, Z. Skoumalova, citată de S. Lebedi (p. 92-93), consideră că, la analiza unui derivat prefixal, trebuie să se ia în considerare doi termeni: *valența temelor* și *valența prefixelor*. Prin *valența temelor* se are în vedere capacitatea unor teme verbale de a se îmbina cu anumite prefixe, iar prin *valența prefixelor* se sugerează potențialul acestora de a se asocia cu un anumit număr de teme verbale. Astfel, valența temelor poate fi de câteva tipuri: minimă (temele verbale se îmbină cu 1-2 prefixe), joasă – 4-3, medie – 5-10, polivalentă – 12-18. Însușirea temelor verbale de a se combina cu anumite prefixe este determinată de particularitățile de sens ale verbelor și invers: de potențialul semantic al prefixelor depinde posibilitatea acestora de a se uni cu un anumit număr de teme verbale.

În acest context, cităm și o statistică a prefixelor, în funcție de utilizarea lor ca „pur aspectuale” („préverbes vides”), realizată de D. Cohen, care le ordonează după cum urmează: 1. *no-* – 54%, 2. *c(o)-* – 24%, 3. *o-* – 22,5%; 4. *za-* – 20,25%; 5-6. *na-* – , *uz-* – 17,5%; 7. *npo-* – 16%; 8. *vy-* – 14,5%; 9. *voz-* – 10%; 10. *pa-* – 8,5%; 11. *u-* – 8,25%; 12. *om-* – 8%; 13. *o(ö)-* – 5%; 14. *npu-* – 4,5%, *nepe-* – 4% (p. 254).

Analizând clasificarea de mai sus, observăm că prefixul *om-* ocupă una dintre ultimele poziții, deci rareori este pur aspectual, de cele mai multe ori contribuind la dezvăluirea unui anumit sens. Datorită polisemantismului prefixului *om-*, verbele prefixale, formate cu acesta, au diverse semnificații.

Am atestat în dicționarele bilingve 105 verbe derivate cu prefixul *om-*, care obțin o nuanță suplimentară de sens datorită prefixării. Derivatele au, de cele mai multe ori, sensul de acțiune încetată sau terminată, proprie unui Aktionsart finitiv („финитивный”), termen utilizat de N.S. Avilova în clasificarea tipurilor de Aktionsart (p. 265).

Echivalentele românești ale lexemelor verbale prefixale din limba rusă, ce marchează o acțiune terminată, conțin diverse verbe aspectuale, apte a desemna etapa de încheiere a procesului. În opinia autorilor *Gramaticii limbii române*, sunt terminative verbele: *a ajunge, a conteni, a se duce, a isprăvi, a înceta, a se lăsa, a se opri, a (se) sfârși, a (se) termina* (p. 458). Dintre acestea, sunt aspectuale propriu-zise *a conteni, a isprăvi, a înceta, a (se) sfârși, a (se) termina*, celelalte lexeme verbale polisemantice funcționând, în anumite contexte, ca verbe de aspect.

În cadrul echivalentelor românești ale verbelor din limba rusă, derivate cu prefixul *om-*, am atestat unele lexeme verbale din șirul de mai sus, cele mai frecvente fiind:

1. verbul aspectual propriu-zis **a termina**:

- *отсмеляться*, pf., pop. – **a termina** de răs (DRR, 2002, p. 836).

În componența echivalentului românesc de mai sus, verbul aspectual *a termina* este succedat de o formă verbală de supin, dar poate fi succedat și de anumite clase semantice de substantive, printre care cele temporale, redând împreună „diferite etape ale desfășurării unui eveniment sau a unei acțiuni, ori „intrarea” sau „ieșirea” dintr-o anumită stare” (GLR, p. 464). Asemenea structură bimembră este caracteristică și pentru exemplul:

- *отгостить*, pf. – 2. **a termina** vizita, a pleca (din musafirie) (DRR, 2002, p. 836).

Verbul aspectual *a termina* se atestă și în enunțuri ce comunică interdicții. Astfel, autorii *Gramaticii limbii române* constată că structurile imperative de tipul: „*Încetează cu prostiile!, Termină cu minciunile!*, în care prepoziția *cu* este „desemantizată”... – în multe cazuri – pot fi echivalate cu structuri negative de felul *Nu mai spune prostii! (Încetează să mai spui prostii!), Nu mai spune minciuni! (Încetează să mai spui minciuni!)*” (p. 467). Exemplul de mai jos este concludent în acest sens:

- *отъездить*, pf., pop. – 1. a călători un timp oarecare; 2. **a termina** de călătorit/ cu călătoriile (DRR, 2002, p. 305).

Examinând toate echivalentele românești formate cu verbul **a termina**, observăm că, din punct de vedere structural, în ocurența dreaptă poate fi:

- un supin: **a termina** de răs;
- un substantiv: **a termina** vizita;
- o prepoziție desemantizată + substantiv: **a termina** cu călătoriile.

Valoarea finitivă a verbelor din limba rusă, derivate cu prefixul *om-*, este reprezentată în limba română și de verbul aspectual propriu-zis **a sfârși**, ce apare în două tipuri de structuri: îmbinarea a două unități verbale și verb aspectual + substantiv.

În structurile bimembre ce inserează lexeme verbale, terminativul *a sfârși* reclamă forme de supin. Al doilea tip de structură are în componența sa substantive abstracte, inclusiv deverbale, ce conțin semul *temporalitate*, cum ar fi *plimbare*, *cuvântare*, *lucrare* etc. În exemplul următor asemenea substantiv temporal este *dejunul*:

2. verbul aspectual propriu-zis **a sfârși**:

- *отзавтракать*, pf. – a dejunat, a lua o gustare de dimineață, **a sfârși** dejunul (DRR, 2002, p. 839).

În unele echivalente românești lexemul verbal *a sfârși* concurează cu terminativul *a isprăvi*, care, ca și majoritatea verbelor aspectuale, se poate îmbina cu forme de supin. De exemplu:

3. verbul aspectual propriu-zis **a isprăvi**:

- *отпахать*, pf. – 2. **a isprăvi** de arat (DRR, 2002, p. 851).

Și verbul aspectual *a isprăvi*, deopotrivă cu *a termina* și *a sfârși*, permite asocierea cu substantive temporale. De exemplu:

- *отгулять*, pf. – 1. a-și termina plimbarea, **a isprăvi** petrecerea (DRR, 2002, p. 836).

Există echivalente românești în care în ocurența dreaptă a verbului *a isprăvi* este utilizat un participiu substantivizat, precedat de prepoziția desemantizată *cu*:

- *отплясать*, pf. – **a sfârși** un dans; **a isprăvi** cu dansatul (DRR, 2002, p. 853).

Succedat de un verb la conjunctiv sau infinitiv, este utilizat și

4. verbul aspectual **a înceta**:

- *отзвонить*, pf. – 1. **a înceta** să sune, a termina de sunat (DRR, 2002, p. 839),

- *отгудеть*, pf. – **a înceta** de a șuiera (despre sirene) (DRR, 2002, p. 836).

După cum putem remarca din exemplele de mai sus, verbul **a înceta** se poate asocia cu două tipuri de lexeme verbale. Într-un caz, **a înceta** este urmat de un verb la conjunctiv (**a înceta** să sune), în al doilea – de un verb la infinitiv precedat de prepoziția **de** (**a înceta** de a șuiera).

Pentru a denota valoarea aspectuală finitivă, redată în limba rusă de verbe prefixale cu *от-*, limba română dispune și de un mijloc format din:

5. semiadverbul de negare **nu** + adverbul **mai**:

- *отзвенеть*, pf. – **a înceta** să sune, **a nu mai** suna, **a nu mai** răsună (DRR, 2002, p. 839).

Analizând echivalentele românești ale verbelor din limba rusă, formate cu prefixul *от-*, ce au valoare terminativă, constatăm o mare varietate a mijloacelor de expresie. Astfel, echivalentele cuprind, de cele mai multe ori, verbe aspectuale, dar și verbe la infinitiv, conjunctiv sau supin, substantive, prepoziții, semiadverbe. Diversitatea acestor mijloace generează șapte modele structurale: trei au formule bimembre, cu verbul antepus, celelalte – formule trimembre, dintre care unul este cu verbul în postpoziție:

- V asp. + V (sup.);
- V asp. + V (conj.);
- V asp. + S;

- V asp. + Prep. + V (inf.);
- V asp. + Prep. + Part. subst.;
- V asp. + Prep. + S;
- Sadv. + Adv. + V.

Unele derivate verbale, formate cu prefixul *om-*, indică o acțiune motorică îndreptată spre o anumită direcție, care se înscrie în Aktionsart orientat. În limba română echivalentele unor asemenea verbe inserează, de cele mai multe ori, adverbe sau locuțiuni adverbiale de loc:

6. adverbul de loc **înapoi**:

- *откатиться*, pf. – 1. a se rostogoli **înapoi**; a da/a aluneca **înapoi**. 2. (fig.) a se da **înapoi** (DRR, 2002, p. 840),

7. adverbul de loc **îndărăt**:

- *отплеснуть*, pf. – 1. a se da **îndărăt**, a se rostogoli **înapoi** (DRR, 2002, p. 840).

Sensul de acțiune ce se desfășoară înapoi este redat și de un verb derivat cu prefix:

8. prefixul **re-**:

- *отдёрнуть*, pf. – a trage/a smunci înapoi, a **re**trage (DRR, 2002, p. 840),

9. adverbul de loc **departe** la gradul comparativ de superioritate **mai departe**:

- *отсесть*, pf. – a se muta, a se așeza **mai departe (de)** (DRR, 2002, p. 838),

10. locuțiunea adverbială de loc **într-o parte**:

- *отпрыгнуть*, pf. – a sări înapoi, a sări **într-o parte** (DRR, 2002, p. 854),

11. locuțiunea adverbială de loc **la o parte**:

- *отшагнуть*, pf. – 1. a face un pas **într-o parte**, a se da **la o parte** (DRR, 2002, p. 867),

12. locuțiunea adverbială de loc **într-un alt loc**:

- *отсадить*, pf. – 1. a așeza **într-un alt loc**, a despărți; 2. a răsădi, a **transplanta** (DRR, 2002, p. 858).

În exemplul anterior, semnalăm și două mijloace morfematice de exprimare în limba română a semnificației verbului prefixal din limba rusă:

13. prefixul **ră-** (verbul a **răsădi**, are sensul de „a transplanta un răsad, din seră sau din răsadniță, în câmp, într-un parc etc.” (DEX, p. 890)),

14. prefixul **trans-** (ce semnifică „dincolo (de)”, „peste”, „prin”).

Schematic, echivalentele românești caracteristice pentru Aktionsart orientat pot fi reprezentate prin cinci formule, dintre care patru sunt bimembre, iar una – monomembră:

- V + Adv.;
- V + Adv. (gr. comp.);
- V + LA;
- LV + LA;
- V pref.

Atașat la verbele aspectuale, prefixul *om-* le poate imprima și semnificația de acțiune, stare ieșită din limitele a ceea ce este obișnuit sau permis, care, uneori, poate duce la epuizarea subiectului. Acest tip de acțiune se referă la Aktionsart intensiv și este redat în limba română prin mijloace diferite:

15. locuțiunea verbală **a trece prin suferințe/chinuri** + adjectivul pronominal nehotărât **tot** cu forma de feminin, plural:

- *отстрадать*, pf. – 1. a trece prin **toate** suferințele/chinurile (DRR, 2002, p. 842),

16. adverbul de mod **bine**:

- *откормить*, pf. – 1. a îngrășa, a hrăni **bine** (DRR, 2002, p. 842),

17. locuțiunea adverbială de mod **de tot**:

- *отлинять*, pf., pop. – a năpârli, a năpârli **de tot** (DRR, 2002, p. 896),

18. locuțiunea adverbială ce dezvăluie frecvența **de câteva ori la rând**:

- *отшвырять*, pf. – a arunca, a azvârli **de câteva ori la rând** (DRR, 2002, p. 867).

Din punct de vedere structural, echivalentele românești, înscrise în sfera unui Aktionsart intensiv, se manifestă prin trei modele distributive cu verbul antepus:

• V + Adv.;

• V + LA;

• LV + Adj. pron. nehot.

Când au semnificația de acțiune atenuată (ceea ce e specific pentru Aktionsart atenuativ), verbele prefixale cu *om-* echivalează în limba română cu sintagme formate dintr-un adverb cantitativ sau locuțiuni adverbiale cantitative. De exemplu:

19. adverbul cantitativ **puțin**:

- *отдоить* pf. – a termina de muls, 2. a mulge **puțin** (DRR, 2002, p. 838),

20. locuțiunea adverbială cantitativă **o parte dintr-o cantitate de lichid**:

- *отлить*¹, pf. – a turna, a vărsa (**o parte dintr-o cantitate de lichid**) (DRR, 1985, p. 896),

21. locuțiunea adverbială cantitativă **o înghițitură**:

- *отпить*, pf. – 1. a bea (**o înghițitură**), a gusta (dintr-o băutură) (DRR, 1985, p. 904).

Locuțiunea adverbială din exemplul precedent are, în alte echivalente românești, următoarele variante:

22. locuțiunea adverbială cantitativă **câte o înghițitură**;

23. locuțiunea adverbială cantitativă **câte puțin**:

- *отхлебнуть*, pf. – a bea **câte puțin**, a sorbi **câte o înghițitură** (DRR, 2002, p. 864).

Toate echivalentele românești ale lexemelor verbale cu prefixul *om-*, ce au semnificația de acțiune atenuată, micșorată din plinătatea ei, se încadrează în două modele distributive cu formulă binomică, cu verbul antepus:

• V + LA;

• V + Adv.

Deși am atestat doar un singur exemplu, menționăm că verbele prefixale cu *om-* pot avea și semnificația de acțiune incoativă, ce indică începutul acțiunii cu o trecere treptată într-o stare anumită, specifică tipului de Aktionsart incoativ. În limba română unui asemenea lexem verbal îi corespunde o expresie:

24. expresia **a-și lua zborul**:

- *omnememь*, pf. – l. **a-și lua zborul**, a zbura (DRR, 1985, p. 896).

Rezumând cele expuse, conchidem că verbele din limba rusă, derivate cu prefixul polivalent *om-*, comportă diverse semnificații, care se înscriu în câteva tipuri de Aktionsart: finitiv, orientat, atenuativ, incoativ și intensiv, atestându-se mai frecvent cel finitiv.

Pentru a desemna valorile atribuite de prefixul *om-*, verbelor din limba rusă, limba română dispune de variate mijloace:

- verbe aspectuale: **a termina, a înceta, a sfârși, a isprăvi**;
- adverbe la gradul pozitiv: de loc: **îndărăt, înapoi**; de mod: **bine**; cantitative: **puțin**; la gradul comparative de superioritate: **mai departe**;
- adjectivul pronominal nehotărât: **toate**;
- locuțiuni adverbiale: de mod: **de tot**; de loc: **într-o parte, la o parte, într-un alt loc**; de frecvență: **de câteva ori la rând**; cantitative: **o parte dintr-o cantitate de lichid, (câte) o înghițitură, câte puțin**;
- verbe derivate cu prefixele: **re-, răș-, trans-**;
- expresia **a-și lua zborul**.

Astfel, unui verb prefixal din limba rusă îi corespund în limba română, de cele mai multe ori, două și mai multe lexeme, ceea ce confirmă, o dată în plus, caracterul analitico-sintetic al limbii române față de cel, preponderent, sintetic al limbii ruse.

Din punct de vedere structural, remarcăm alomorfismul mijloacelor de expresie, întrucât echivalentele românești ale verbelor din limba rusă, derivate cu prefixul *om-*, denotă 13 modele în plus față de cel din limba rusă (verb prefixal), dintre care opt au formule bimembre, patru – trimembre și câte unul – monomembră și polimembră.

- V asp. + V (sup.);
- V asp. + V (conj.);
- V asp. + S;
- V + Adv.;
- V + Adv. (gr. comp.);
- V + LA;
- LV + Adj. pron. nehot.;
- LV + LA;
- V asp. + Prep. + V (inf.);
- V asp. + Prep. + Part. subst.;
- V asp. + Prep. + S;
- Sadv. + Adv. + V;
- V pref.;
- Expr.

Referințe bibliografice:

1. BIDU-VRĂNCEANU, Angela ș.a. *Dicționar de științe ale limbii*. Ed. a 2-a. București: Nemira & Co, 2005. 606 p.
2. COHEN, David. *L'Aspect verbal*. Paris: Presses Universitaires de France, 1989. 272 p.
3. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ed. II. București: Univers Enciclopedic, 1996. 1992 p.
4. *Dicționar rus-român*. Gheorghe Bolocan, Elena Șodolescu-Silvestru, Tatiana Voronțova. Coord. ed. Aliona Zgardan-Crudu. Ed. a II-a revăzută și adăugită. Chișinău: Gunivas, Arc, 2002, 1632 p.
5. *Dicționar rus-român*. Gheorghe Bolocan, Elena Șodolescu-Silvestru, Tatiana Voronțova. Editura Științifică și Enciclopedică. București: 1985. 1060 p.
6. *Gramatica limbii române*. Coordonator Valeria Guțo-Romalo. Vol I. Cuvântul. București: Editura Academiei Române, 2005. 712 p.
7. ZACORDONEȚ, Alexandru. *Probleme de stilistică comparată privind limba română și limba rusă*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2000. 284 p.
8. АВИЛЮВА, Наталья Сергеевна. *Вид глагола и семантика глагольного слова*. М.: Наука, 1976. 327 p.
9. АГРЕЛЬ, Сигурд. *О способах действия польского глагола*. В: Вопросы глагольного вида. М.: Издательство иностранной литературы, 1962. с. 35-38.
10. ЛЕБЕДЬ, С.А. *Видовое формообразование и внутриглагольное словообразование в сфере глаголов с заимствованной основой в чешском языке*. В: Исследования по славянскому языкознанию. М.: Издательство московского университета, 1984, с. 91-114.

Abrevieri

GLR – Gramatica limbii române

DEX – Dicționarul explicativ al limbii române

DRR – Dicționar rus-român

pf. – perfectiv

pop. – popular